

عقدنامه‌ای از روزگار ناصرالدین شاه قاجار

به سال ۱۳۱۲ هـ. ق^۱

اسدالله عبدلی آشتیانی

محمدعلی نورائی آشتیانی

[عقدنامه آقاشیخ زین العابدین آشتیانی فرزند آخوند ملاجعفر دو آسیه خانم فرزند آخوند
ملاحسن]

عقدنامه یکی از اسناد قابل اعتنا و درخور گذشتگان است که تاکنون تحقیق جامعی درباره آن انجام نشده است. این اسناد معتبر اجتماعی، توسط کاتبان و میرزانیویسان فراوانی تحریر گردیده است که دارای ارزش ادبی، هنری و تاریخی است. ارزش ادبی-هنری آن به جهت نثری است که در آن به کار رفته و نشانگر تسلط تحریرکنندگان آن، به قواعد دستور زبان فارسی و عربی است به کار بردن آیات و روایات در جهت استحکام بخشیدن و همچنین بقای نسل انسان می‌باشد. هنر خوشنویسی از نوع: ثلث، نستعلیق، نستعلیق، نام دوشیزگان مانند: آسیه خانم، ملوک خانم، نازنین خانم، خانم جان خانم، طوبی خانم، گلین خانم، بیگم خانم، خاتون خانم، و ... را از لابلای عقدنامه‌ها جستجو کرد. که کمتر این نامها را در حیات اجتماعی خود مشاهده می‌کنیم. از این بابت عقدنامه‌ها را در شمار اسناد کم‌نظیری باید به شمار آورد که نام زنان عصر خود را درج و ثبت نموده‌اند. در نوشته‌هایی که از زنان به ویژه در دوره‌های صفویه، قاجاریه و حتی در دوره معاصر باقی است زنان از نام علویه و ... برای خود استفاده می‌نمودند که نشان از نوع شرم و حیای زنان بوده است، بدین ترتیب عقدنامه را باید از این منظر اسناد قابل تأمل به حساب آورد. که در بررسی مسائل

۱. اصل این عقدنامه نزد حاج مرتضی شریفی آشتیانی می‌باشد که لطف نموده و تصویری از آن را در اختیار نگارندگان این سطور قرار داد.

اجتماعی و فرهنگی بسیار قابل توجه‌اند. حتی از بررسی عقدنامه‌های ادوار مختلف تاریخی می‌توان سیر تطور خط، تهذیب و ... را مورد بررسی و پژوهش قرار داد. طراحی و تهذیب و نقاشی به شکل زیبا حکایت از سلیقه هنری کاتبان دارد.

اهمیت عقدنامه‌ها از منظر تاریخی: این اسناد در بردارنده میزان ارزش پول ملی، نام پادشاهان در آن تاریخ مشخص، میزان مهریه که بر مبنای پول رسمی کشور محاسبه می‌شده می‌باشد. همچنین نشانگر میزان اعتبار اجتماعی بانوان آن دوره به حساب می‌آید. به عبارت دیگر هر اندازه مهریه سنگین‌تر بوده به همان نسبت آن دوشیزه از طبقه ثروتمند و اعیان به حساب می‌آمده و یا در طبقه عالمان و فرهیختگان آن منطقه بوده است. نام محله‌ها و کوچه‌ها و اصطلاحات محلی، که در نثر آن گنجانده شده که برخی از آنها منسوخ و یا با گذشت زمان تغییر پیدا کرده‌اند و آن را باید یا در متون تاریخی یا در همین اسناد جستجو کرد. املاکی مانند: خانه، باغ یا ملک مزروعی و حدود جغرافیائی آن که به نوعروسان داده می‌شده، از دیگر موارد ذکر شده در این عقدنامه‌هاست. در کنار عقدنامه‌ها نامه شاهدان با مهر و نمونه دست خطشان که افرادی سرشناس و معتبر بودند که معمولاً دستی در کتابت داشته و خود غالباً این اسناد را تحریر می‌کردند دیده.

نکته قابل ذکر دیگر درباره این اسناد آن: که عقدنامه‌های عامه مردم در یک برگ، بدون طراحی و نقاشی است. هر چه افراد برجستگی علمی یا مالی افزونتری داشته به همان نسبت بر تعداد صفحات. زیبایی آن افزوده می‌شده و به شکل کتابچه درمی‌آمده است. ولی تمام آنها دارای خط خوش و نثری موزون هستند. عقدنامه حاضر از موقعیت علمی صاحب عقدنامه را نشان می‌دهد. و به سال ۱۳۱۲ ق در شهر مشاهیرپرور آشتیان، توسط ملاسحاق آشتیانی تحریر گردیده است.

آقا شیخ زین‌العابدین آشتیانی (تولد ۱۲۹۴ ق - وفات ۱۳۲۴ خ)

او، فرزند آخوند ملاجعفر طاب‌ثراه، عابد و فقیه زاهد از نوادگان دختری آقاشیخ محمدحسین آشتیانی از فقیهان قرن ۱۲ ق و جدّ اعلای خاندان عالم‌پرور دانش احمدی آشتیانی است. این فقیه گمنام اواخر قاجاریه مورد قبول عامه مردم قرار داشت. و امور شرعی و موقوفات آشتیان در اختیار او بود. وی در وعظ و خطا به نفسی گرم داشت و مسلط به فقه و اصول بود. از آقاشیخ زین‌العابدین آشتیانی اسناد^۱ بسیاری از قبیل: عقدنامه، وقفنامه، مبیعه‌نامه، ارث‌نامه و ... در دست است. احفاد این عالم بزرگوار نام فامیلی دانش منفرد آشتیانی را انتخاب کردند. سجع مهر بیضوی وی «عبد زین‌العابدین» است، «انما الدنیا فنا» - آرامگاه مرحوم مغفور عالم عابد و فقیه زاهد آقا شیخ زین‌العابدین آشتیانی ابن مرحوم خلد مقام آخوند حاج ملاجعفر طاب‌ثراه که تمام عمر خود را در تکمیل مراتب علمیه و ترویج احکام و بنیه و تهذیب اخلاق جامعه مصروف داشته و در فروردین ماه سال ۱۳۲۴ [خ] بدار باقی رحلت نمود.»

۱. عبدلی آشتیانی اسدالله، نورائی آشتیانی محمدعلی، «آشتیان به روایت تصویر و سند» دفتر اول، انتشارات مجمع ذخائر اسلامی، چاپ اول، اسفند ۱۳۸۶ ص ۲۹۵-۲۹۸.

شاهدان عقد

شاهد [صفحه ۷]: قدوقع النکاح بالخیر و الفلاح کما رقم فیه لدی الاحقر مهر بیضی «الراجی محمدباقر» ملامحمد باقر آشتیانی: ابن ملا نعمت‌الله، از کاتبان و مکتبداران پرکار عصر ناصرالدین شاه قاجار و نیای خاندان نعمتی آشتیانی از او اسناد فراوان از سال ۱۲۷ ه‍.ق تا ۱۳۱۳ ه‍.ق موجود است.

شاهد [صفحه ۸]:

«قدوقع المناکحه المیمونه و المزوجه المناکحه علی مهرالمشخص المعین فی هذه الورقه حررة الاحقر» مهر بیضی «اسحق نبینا» [کاتب عقدنامه]

ملا اسحاق آشتیانی: ابن آخوند میرزا محمدعلی، خوش‌نویس و مکتبدار پرکار عصر ناصر و نیای خاندان اسحاقی و مشیرالاطباء هودای آشتیانی است. از او اسناد بسیاری از سال ۱۲۷۱ تا ۱۳۱۳ در دست است.

شاهد [صفحه ۹]: «وقد وقعت المناکحه المبارکة المیمونه علی الصداق المرقوم فیه لدی حررة [مهر

بیضی ناخوانا]

شاهد [صفحه ۱۰]: «بسم‌الله خیر اسماء قدوقع النکاح المبارکة علی المهر المرقوم الموضح فی

الهامش حررة الاحقر» با مهر بیضی «عبدہ الراجی محمدحسن»

«آقا شیخ محمدحسن مجتهد آشتیانی: فرزند آخوند ملا ابراهیم (فوت ۱۲۹۳خ) از فقیهان و دانشوران اواخر سده سیزدهم در نجف تحصیل بود که در طب نیز دستی داشت. او در همان شهر به درجه اجتهاد نائل آمد و رساله خود را نگاشت، سپس به آشتیان رفت و تا آخر عمر در آنجا ماند و همسرش دختر آخوند ملامسیح بود. همسر او سپهبد نورائی فرزند اوست وی در چهارطاقی وسط میدان بازار آشتیان در کنار آقا شیخ محمدتقی – آخوند ملا ابراهیم و آخوند ملامسیح مدفون است وی نیای خاندان نورائی آشتیانی است.»^۱

بسم‌الله الرحمن الرحیم

الحمد لله الذی النکاح احل بفضله و حرّم الزنا و السفاح و بعد صلّی الله علی محمد و آله اجمعین الی یوم الدین. منتّ و ستایش حضرت کریمی را رواست که عروس سخن را در حجره دهان ازلی... [ناخوانا] بنامزدی حمد سوار و در میدان براعت و بلاغت قصب السبق از همگنان ربوده و عبودیت معبودی سزااست که گفتار امرش بفرمان «وانکحوا الایامی منکم و الصالحین من عبادکم و امائمکم ان یکونو فقراء یغنهم الله من فضله والله واسع علیم [سوره نور آیه ۳۲] نهی از زنا و سفاح نموده، قدری که از رشحات ابر نیسانی در ارحام اصداف دانه در خوشابایی نموده، بدیعیکه هیولای نطفه انسانی را در کارخانه صنع به نقشبندی خامه «و لقد خلقنا الانسان من سلالة من طین» قابل صورت و صورکم فاحسن صورکم نمود.

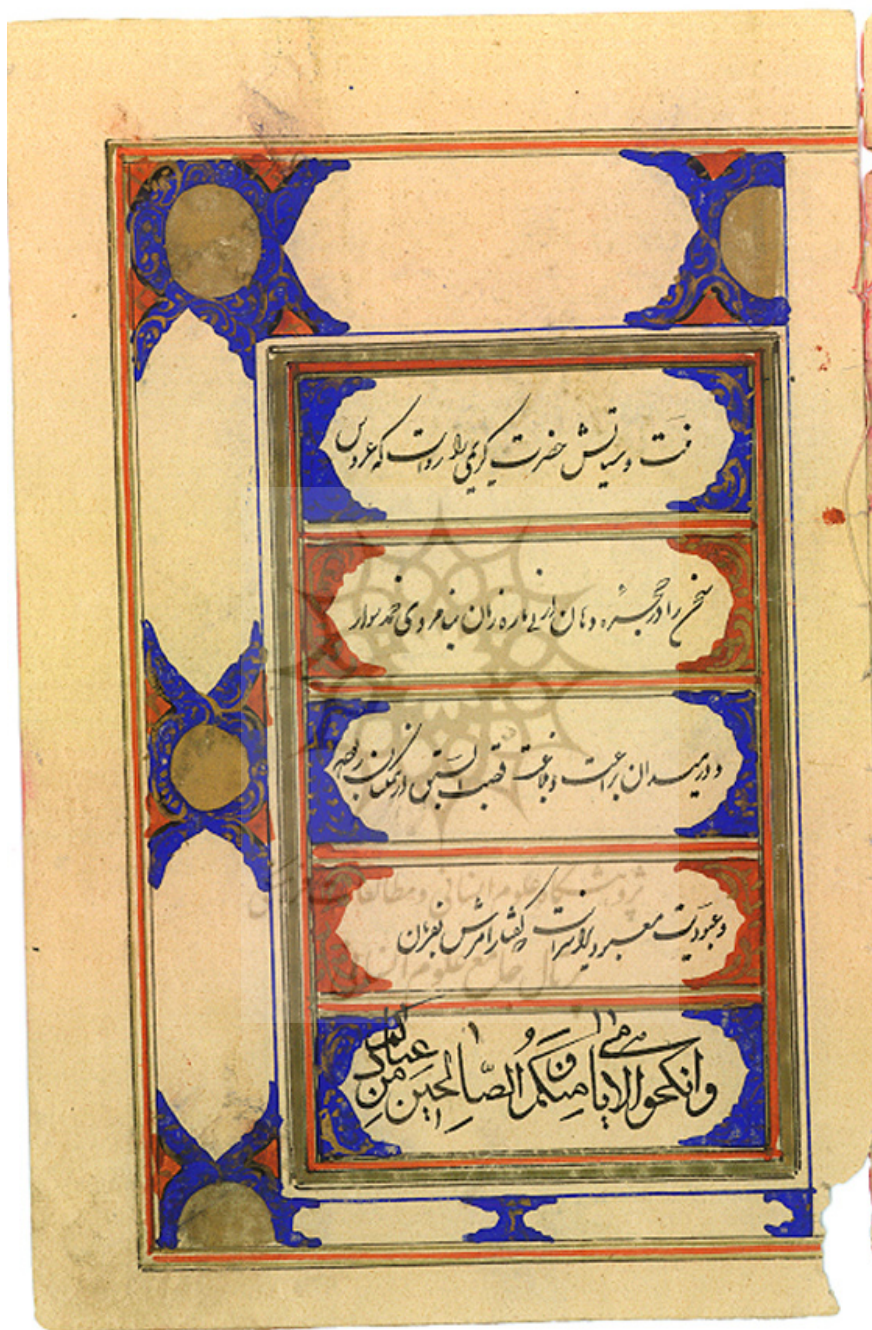
صانعی که بقدرت کامله از نم صلب مردان نطفه معین را در کان قریحه زنان جواهر قیمتی نمود. و استادانه در سلک انتظام کشیده که قیمت هر یک در و مرجان است و درپای لآلی را در دارالضرب عنایت

۱. حضرتی؛ صادق: رجال و مشاهیر آشتیان، قم، الماس، ۱۳۸۲، صص ۲۷۷، ۲۷۸.

بسکه معرفت رسانید. و از دُرُج خاطر مذکر در دامن خواطر خواتین مؤنث ریخت [شعر] ز ابر افکند قطره-
ای سوی-یم- ز صلب آورد نطفه‌ای در رحم، از آن قطره لولوی لالا کند- درین قامتی سرو بالا کند. دهد
نطفه را صورتی چون پری- که کرده است بر آب صورتگری. بهترین نقدیکه شیربهای عروس صفحه را
بیرزد و بیش‌ترین سیم و زریکه صدق مهریه را شاید، درود نامعدود بر یکتا گوهر دریای ایجاد و اختراع و
خورشید بیضا و فلک تکوین و ابداع نتیجه اصلاب طاهره و ارحام پاک دُرُ یتیم صدف لولاک، لولاک لما
خلقت الافلاک مصباح حجله‌سرای هدایت و مفتاح باب عشرت‌خانه کرامت سید رُسل و هادی سُبُل، باعث
ایجاد عالم و خلقتُ حوّا و آدم مولود مسعودی را بود. [شعر] گر نبودی ذات پاکش آفرینش را سبب- تا ابد
حوا سِترونی بودی و آدم غرب و تحیات وافر بآن گوهر محیط، دستگیری مخدره کونین زیننده افسر لافتی
مظهر آیات هل اتی مُقَرَّب درگاه حمدی مفتی شرع احمدی زوج زهرا داماد سیدالاصفیاء اسدالله الغالب
علی‌ابن‌ایطالب علیه‌السلام و بر آل بیهمال او باد، که هر یک محیط علم لافتی را قلز می‌اند پر موج و
بعد غرض از تحریر این صفحه فرح ایجاد که علامت خیر و فلاح از کلمات بهجت آیات واضحة الدلالات
مسطور میمنت، مسطورش ظاهر و مبرهن است. بذکر و بیان آنکه در زمانی خوب و آدابی مرغوب [شعر]
بطالعی که تفاخر کند بآن تقویم - بساعتی که مباحی شود بدان ایام عقد نکاح و ازدواج دوام معتبره شرعی
واقع گردید فی مابین جناب فضائل نصاب معارف آداب آقا شیخ زین‌العابدین [مهر بیضی] «عبد زین‌العابدین»
و کان وکیل‌ه آبه فرزند ارجمند جناب مستطاب عمدة العلماء افتخار الحاج و المعتمربین حاجی ملاجعفر و
علی‌جاه صدرات و طهارت دستگاه آسیه خانم دامت عفتها صبیبه جناب مستطاب قدوة العلماء الفخام نتیجه
العلماء و الاعلام آخوند ملاحسن زیده فضله و کان وکیلها جناب آخوند ملاآقا عموی همام مرقومه حاضرأ
فی مجلس الاقرار و المقادیر بر صدق مشخص معین معلوم نقداً والوصف مبلغ سیصد و یازده تومان (عدد
به سیاق) جدیدالضرب مسکوک ... ناصرالدین شاهی از قرار عددی بیست و چهار نخود است، بیست و
شش نخود آن ۲۶ و هزار دینار رواج در عوض ماله جناب مستطاب حاجی ملاجعفر والد ناکح فی مجلس
الاقرار و المقادیر از مال خود اعیان اقارب اعیان والد ناکح از مال خود عوض داده، عمارت محل نشمین
واقعه در «سرده» مَرَقُم متصل بعمارت مرحوم رضاقلی و باغچه استاد حسن معمار و بشارع از جمله ...
غیبربات نقد مقبوض در مجلس الاقرار آخوند ملاآقا وکیل زوجه مرقومه (عدد به سیاق)، نقد علی الذمه
الناکح سابق الذکر (عدد به سیاق) [مهر بیضی داماد] «عبد زین‌العابدین». علی منهج المقرر فی شریعة
الله به عقد مناکحه دائمی و مزواجه ... ثقة‌اسلامی بین الیهما واقع و جاری گردید. اللهم الف بینهما و طیب
نسلهما و بارک لهما بحق محمد و آله [مهر بیضی داماد] «عبد زین‌العابدین» [و] حرره اقل [مهر بیضی
پدر داماد] «جعفر»

۱. نام یکی از محلات قدیم آشتیان که از معماری سُتی دروان‌گرای خاصی برخوردار است.

نت دریش حضرت کریمی بلوریت که برون

سخن را در جگر، و بان از لاله زان بنام وی خرد سوار

در میدان برکت و باغ قصبه استین ازین بزم

و بجزایت معبر و لاله زار کیش را درش بفران

و انکحوا لایامکم الصالحین علیکم

